

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА ★ LAWYER HERALD

ХУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416

Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

1 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 1, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 2, ISSUE 1

TOSHKENT - 2021

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ
ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

- 1. ХУЖАНАЗАРОВ Азизжон Анварович**
“ҲУҚУҚИЙ ЭКСПЕРТИЗА” ИНСТИТУТИНИНГ НАЗАРИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....9
- 2. ТУРАЕВ Акмал Панжиевич**
ҲУҚУҚНИ АМАЛГА ОШИРИШ САМАРАДОРЛИГИГА ЭРИШИШ
ИСТИҚБОЛЛАРИ.....19
- КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ
ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**
- 3. ЗУЛФИҚОРОВ Шерзод Хуррамович**
ПАРЛАМЕНТ НАЗОРАТИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ДЕПУТАТЛАР
ФАОЛЛИГИНИ КУЧАЙТИРИШНИНГ ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ЖИҲАТЛАРИ.....28
- 4. ҲАМРОЕВ Элдор Отамуродович**
“ДАВЛАТ ПОЙТАХТИ” ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ҲУҚУҚИЙ
БЕЛГИЛАРИ.....40
- 5. НОРМУХАМЕДОВА Сурайёхон Бобир қизи**
К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ ПРИНЦИПОВ АДМИНИСТРАТИВНЫХ
ПРОЦЕДУР В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ.....49
- ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА
ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**
- 6. РАҲМАТОВ Анвар Исламович**
СПОРТДА ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МУЛКНИ ШАРТНОМАВИЙ ТАРТИБГА
СОЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....63
- 7. ТОШБОЕВА Робия Собировна**
РЕФОРМИРОВАНИЕ ПРИРОДНОРЕСУРСОВОЙ КАДАСТРОВОЙ
СИСТЕМЫ УЗБЕКИСТАНА: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПУТИ
ИХ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ.....74
- 8. МУКУМОВ Бобур Мелибой уғли**
ПРОБЛЕМЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИЗЪЯТИЯ
ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ И
ОБЩЕСТВЕННЫХ НУЖД В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН.....86
- 9. МАДУМАРОВ Талантбек Толибжонович**
МИКРОКРЕДИТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШ ВА
ТУГАТИШ АСОСЛАРИ ВА ТАРТИБИ.....98

- 10. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна**
ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАРНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: ХОРИЖИЙ ВА МИЛЛИЙ ТАЖРИБА.....120

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

- 11. МУСАЕВ Бекзод Турсунбоевич**
МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИ ВА БАНДЛИК СОҲАСИДА ХУСУСИЙ
БАНДЛИК АГЕНТЛИКЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ҲУҚУҚИЙ
ТАРТИБГА СОЛИШ БЎЙИЧА ЕВРОПА ИТТИФОҚИ
ТАЖРИБАСИ..... 119

- 12. МАРИПОВА Севархон Арибжановна**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРНИ ҲАЛ ЭТИШДА МЕДИАЦИЯ
ИНСТИТУТИНИНГ АҲАМИЯТИ (НАЗАРИЯ ВА
АМАЛИЁТ).....132

- 13. ҚУЧҚАРОВ Хамидулло Абдурасулович**
МЕҲНАТ НИЗОЛАРИНИ СУДГАЧА ВА СУД ТАРТИБИДА КЎРИБ
ЧИҚИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....140

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ
ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

- 14. ОТАЖОНОВ Аброржон Анварович,**
КУШБАКОВ Дилшод Мусурмонкулович
МАСТЛИК ҲОЛАТИДА ЖИНОЯТ СОДИР ЭТГАН ШАХСЛАРНИНГ
ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИГИ ВА УНГА ҚАРШИ КУРАШИШНИНГ
ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ЧОРАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....151

- 15. АЛЛАНОВА Азизахон Авазхоновна**
ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА ЧЕТ ЭЛГА ЧИҚИШ ЁКИ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИГА КИРИШ УЧУН ЖИНОИЙ ЖАВОБГАРЛИК:
МУАММО ВА ТАКЛИФ.....166

- 16. АЧИЛОВ Алишер Темирович**
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ҚОНУНЧИЛИГИДА ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ
ФАОЛИЯТ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ
ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ175

- 17. НУРМУҲАММЕДОВА Гўзалхон Баходировна**
КОРРУПЦИЯ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ
МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: УСУЛЛАРИ ВА
ЙЎНАЛИШЛАРИ.....189

18. АЗИМОВ Тохир Саидович
«ЖАМОАТ ТАРТИБИ» ВА «ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ»
ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ЎЗARO ФАРҚЛАНИШИ ҲАМДА
БОҒЛИҚЛИГИНИНГ ИЛМИЙ ТАҲЛИЛИ.....202

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗКОР-
КИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

19. ЮГАЙ Людмила Юрьевна,
ГАДЖИЕВ Хагани Моҳуббат оглы
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ ПРИ ДОКАЗЫВАНИИ
ФАКТА РАСПРОСТРАНЕНИЯ ЛОЖНОЙ ИНФОРМАЦИИ В
ИНТЕРНЕТЕ.....208

20. ХАЛИЛОВ АКРАМ УТАМУРАДОВИЧ
СУД ЭКСПЕРТИЗА ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ АККРЕДИТАЦИЯСИ -
СУД ЭКСПЕРТИЗА ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ
ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ.....219

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

21. ГАФУРОВА Нозимахон Эльдаровна
ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДОСТУПА К ПЕЧАТНОЙ ИНФОРМАЦИИ
У ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ В УЗБЕКИСТАНЕ.....229

22. ВАЛИЖОНОВ Далер Дилшодович
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНО – ПРАВОВЫХ ОСНОВ
СОТРУДНИЧЕСТВА ОРГАНОВ ПРОКУРАТУРЫ В БОРЬБЕ С
ПРЕСТУПНОСТЬЮ.....238

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

23. ЮЛДАШОВ Абдумумин
ГЕОГРАФИК КЎРСАТКИЧ ТУШУНЧАСИ ВА ИҚТИСОДИЁТНИ
МУСТАҲКАМЛАШДА УНИНГ ТУТГАН ЎРНИ.....249

24. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна
ОБ ОПЫТЕ ПРАКТИЧЕСКОГО ПРИМЕНЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ МЕР ОТВЕДЕНИЯ И ТЕХНОЛОГИЙ
ВОССТАНОВИТЕЛЬНОГО ПРАВОСУДИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ
СТРАНАХ И УЗБЕКИСТАНЕ.....258

25. ЯКУБОВА Ирода Бахромовна, ЯКУБОВ Ойбек
ШАХСИЙ ҲАЁТ ДАХЛСИЗЛИГИ МАСАЛАЛАРИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН
ҲАМДА ЧЕТ ЭЛ МАМЛАКАТЛАРИ ҚОНУНЧИЛИГИ БЎЙИЧА
ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ.....268

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

НУРМУҲАММЕДОВА Гўзалхон Баходировна
Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардия
Ҳарбий-техник институти катта ўқитувчиси
E-mail: xti_ng1010@mail.ru

КОРРУПЦИЯ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ: УСУЛЛАРИ ВА ЙЎНАЛИШЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования):
НУРМУҲАММЕДОВА Г.Б. КОРРУПЦИЯ БИЛАН БОҒЛИҚ ЖИНОЯТЛАР
ПРОФИЛАКТИКАСИ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ:
УСУЛЛАРИ ВА ЙЎНАЛИШЛАРИ // Юрист ахборотномаси – Вестник
юриста – Lawyer herald. № 1 (2021), Б. 189-201.

1 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-1-17>

АННОТАЦИЯ

Мақолада асосий эътибор коррупцияга қарши курашиш ҳамда унинг профилактикаси масалаларига қаратилган бўлиб, ушбу турдаги жиноятларни профилактикаси, усуллари ва механизмлари назарий хулосалар, хорижий давлатлар тажрибалари асосида ёритиб берилган.

Калит сўзлар: коррупция, профилактика, коррупцияга қарши курашиш, устувор йўналишлар, қонун.

НУРМУҲАММЕДОВА Гузалхон Баходировна
Старший преподаватель Военно-технического института
Национальной гвардии Республики Узбекистан
E-mail: xti_ng1010@mail.ru

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕХАНИЗМОВ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ СВЯЗАННЫХ С КОРРУПЦИЕЙ: МЕТОДЫ И ПОДХОДЫ

АННОТАЦИЯ

Основное внимание в статье уделяется профилактике по борьбе с коррупцией, изучены теоритические методы и механизмы этого вида преступления на основе опыта зарубежных стран. Даны предложения по их совершенствованию.

Ключевые слова: коррупция, профилактика, противодействие коррупции, приоритетные направления, право.

NURMUKHAMMEDOVA GUZALKHON

Senior lecturer of the Military Technical Institute

National Guard of the Republic of Uzbekistan

E-mail: xti_ng1010@mail.ru

IMPROVEMENT OF CORRUPTION CRIME PREVENTION MECHANISMS: METHODS AND DIRECTIONS

ANNOTATION

The main attention in the article is paid to the prevention and fight against corruption, the theoretical methods and mechanisms of this type of crime are studied on the experience of foreign countries.

Keywords: corruption, prevention, anti-corruption, priority areas, law.

Дунёнинг ҳеч бир давлати ўзида коррупция мавжуд эмаслигини иттиқ қила олмайди. Бугунги кунда, коррупциянинг умумэтироф этилган таърифи, баҳолаш методикаси ва унга қарши кураш борасида ягона тўхтамга келинмаган. Мазкур ҳолатда, коррупциянинг моҳиятини тўғри англаш, баҳолаш ва унга қарши курашни самарали ташкиллаштириш йўллари ишлаб чиқиш мураккаб муаммога айланиб бормоқда. Таҳлилларга кўра, коррупция жаҳон иқтисодиётига ҳар йили ўртача 2,6 триллион доллар зарар келтиради [1]. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, Европа Кенгаши, Иқтисодий Ҳамкорлик ва Тараққиёт Ташкилоти ва Жаҳон банки каби халқаро ташкилотлар коррупцияга қарши курашиш йўллари ишлаб чиқиш ҳамда аъзо мамлакатлар томонидан кенг қўллаш бўйича бир қатор чора-тадбирлар кўраётганлигига қарамасдан, шунингдек, коррупцияга қарши курашиш юзасидан Халқаро Галлап институти (American Institute of Public Opinion, Gallup), Базель кўмитаси, ИНДЕМ фонди

(INDEM foundation) ва «Transparency International» халқаро нодавлат ташкилотлари томонидан олиб борилаётган кенг кўламли тадқиқотларга қарамай коррупцияга қарши курашиш долзарб эканини таъкидлаганлар.

Жаҳонда мамлакатларнинг коррупциялашганлик даражасини таҳлил қилувчи ва йил якунида ўз ҳисоботини эълон қилиб боровчи халқаро нодавлат ташкилоти – Transparency International Corruption Perceptions Index (CPI)нинг 2020 йил якунлари бўйича ҳисоботида 180 та давлатнинг 2/3 қисмидан кўпи 50 дан паст балл тўплашган, ўртача натижа 43 баллни ташкил этган [2]. Дунёда коррупция жамиятнинг барча қатламларида ва ҳокимиятнинг барча тармоқларида кенг тарқалган. Коррупциянинг ижтимоий тараққиёт, бозор муносабатлари ҳамда демократик институтларнинг шаклланишида асосий тўсиқ бўлиб қолаётганлиги ташвишланарли. Инсоният тараққиётига хавф солаётган коррупция дунё ҳамжамиятининг ушбу муаммога нисбатан ташвиш даражасини белгилаб берди. Бу эса, коррупцияга қарши халқаро ташаббусларда, коррупцияга қарши кураш бўйича фундаментал халқаро ҳужжатларни ишлаб чиқишда ўз ифодасини топди.

Transparency International Corruption Perceptions Index (CPI) 2014 йил эълон қилган маълумотда Ўзбекистон коррупциялашган давлатлар рўйхатида 185 та мамлакатдан 166-ўринни эгаллаган. Минтақада эса Туркменистондан кейин, иккинчи ўринда эътироф этилган. Орадан икки йил ўтиб, давлат коррупция рейтингидан 10 поғона юқорилади, аммо 2017 йилда Ўзбекистон 157-ўринда, 2018 йилда 158-ўринда эътироф этилди. Шунга қарамасдан алоҳида таъкидлаш жоизки, мамлакатда барча соҳаларда олиб борилаётган ислохотлар натижасида 2019 йил хулосаларига кўра Ўзбекистон 153-ўринга ва 2020 йилда 146-ўринга [2] кўтарилишга эришган бўлсада, бу иллат ҳали барҳам топмаган.

Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш давлат сиёсатининг асосий йўналишларидан бири бўлиб, унинг ҳуқуқий асослари, ташкилий тузилмаси ва амалга ошириш стратегияси белгиланди. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси [3] да коррупцияга қарши курашиш алоҳида устувор йўналиш сифатида белгиланди. Коррупцияга қарши курашишни самарали ташкиллаштириш мақсадида Коррупцияга қарши курашиш бўйича республика идоралараро комиссияси ва Ўзбекистон Республикаси Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ташкил этилди. Ижтимоий сўровда қатнашганларнинг 46 фоизининг мамлакатда коррупция

даражасини юқори даражада деб баҳолаганлиги республикада коррупцияга қарши кураш муаммоси жиддий эканлигидан далолат беради. Шунингдек, республикада 2020 йилнинг ўн ойи ҳолатига кўра, 327 та жиноят иши бўйича 459 нафар мансабдор шахслар жавобгарликка тортилганлиги, ушбу жиноятлар натижасида етказилган зарар миқдори 172 млрд. 260 млн. сўмни ташкил этганлиги ҳам коррупцияга қарши курашиш аҳволи бугунги кун талабига жавоб бермаслигини кўрсатмоқда [4].

Янги Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг бошиданок бутун давлат ҳокимияти тизимида, унинг алоҳида бўғинларида коррупцияга қарши курашиш алоҳида устувор вазифа эканлиги эълон қилинди. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев 2020 йил 29 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида “Коррупциянинг ҳар қандай кўринишига мурасасиз бўлиш кундалик ҳаёт тарзимизга айланиши шарт. Бу иллатга қарши курашишга барча давлат органлари, сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари, умуман, ҳар бир фуқаро сафарбар этилиши зарур. Коррупция ўта оғир жиноят экани ва унга нисбатан мурасасиз бўлиш ғоясини фарзандларимизга ёшлик давридан бошлаб сингдиришимиз, уларга фақат ҳалол меҳнат ва тадбиркорлик орқали даромад топишни ўргатишимиз лозим” [5] лигини таъкидлаган эди.

2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси [3] ўзининг туб моҳияти билан айнан коррупцияни таг-томири билан йўқ қилишга қаратилган тарихий ҳужжат бўлди. Унда барча соҳаларда коррупцияга барҳам бериш, унинг илдиз отишига шароит яратаётган сабабларни бартараф этишга қаратилган аниқ чора-тадбирлар баён қилинди.

2019 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизimini янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони [6] қабул қилинди. Мазкур Фармон билан 2019 – 2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш бўйича иккинчи Давлат дастури тасдиқланди.

Коррупцияга қарши кураш самарадорлиги ҳақида сўз юритилганда, авваломбор курашнинг мақсадини аниқлаб олиш муҳимдир. Қарши кураш реал ҳолатга асослангандагина ўзининг самарадорлигини кўрсатади. Фикримизча, коррупцияга қарши курашнинг мақсадини аниқлашда, умумий (бош мақсад) ва аниқ вазиятга асосланган (муайян муддат ичида) мақсадга ажратиш мумкин. Умумий мақсад дунёдаги барча давлатларга хос бўлган коррупцияга қарши

кураш чораларини қамраб олади. Аниқ вазиятга асосланган мақсад муайян давлатнинг сиёсий-иқтисодий ривожланишига хос бўлган, коррупцияга қарши кураш чораларини қамраб олади. Ушбу мақсад мамлакатдаги мавжуд коррупциявий жараёнларга асосланган тарзда шакллантирилади ва муддати белгиланади.

Коррупцияга қарши кураш тараққиёт йўлини тутган ҳар қандай давлатнинг устувор вазифаларидан бири саналади. Бироқ, бу осон эмас, чунки коррупция яширин тарзда, жинойий тил бириктириб содир этилади. У, одатда, шикоят берилишига сабаб бўлмайди, чунки айбдор тарафлар қонунга хилоф битимдан наф кўрадилар. Ҳатто товламачилик йўли билан ҳақ беришни талаб қилиш устидан ҳам камдан-кам ҳолларда шикоят берилади, чунки турли мамлакатларда яшайдиган одамлар коррупцияга қарши кураш жараёнига ишончсизлик билан қарайдилар.

К.Фридрихнинг қарашларига кўра[7], коррупцияни йўқ қилишни вазифа сифатида белгилаш мумкин эмас, яъни бу утопия ҳисобланади. Унга қарши курашдаги асосий вазифа коррупцияни сиёсий тизимга ёйилишини, издан чиқаришини олдини олишга қаратиш лозим деб изоҳлайди. Бизнингча ҳам коррупцияга қарши курашиш коррупция даражасини ва унинг ижтимоий хавфлилигини пасайтиришни кўзловчи, шунингдек унинг детерминантларини бартараф этиш ва йўқ қилишга қаратилган мураккаб тизимдан иборат фаолиятдир. Ушбу фаолият коррупцияни мутлақо йўқ қилиш имконига эга эмас. Бироқ, шунга қарамадан, уни давлат, жамият ва фуқаролар ҳаётига сезиларли таъсир кўрсатмайдиган ижтимоий мақбул даражага тушириш мумкин.

Россиянинг “ИНДЕМ” маркази директори Г.Саттаров [8, Б.752] коррупцияга қарши курашни мураккаблигини барча амалга оширилаётган кураш чора-тадбирларининг тизимга солинмаганлиги ва мувофиқлаштирилмаганлиги билан боғлиқлигини таъкидлайди.

Бир қатор давлатларнинг коррупцияга қарши курашиш қонунчилиги таҳлил қилинганда, ушбу қонунларда “Коррупцияга қарши курашиш” атамасига таъриф мустаҳкамланганлигини кўришимиз мумкин. Жумладан, Россия Федерациясининг 2008 йил 25 декабрдаги “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида” [9] ги Федерал қонунида, шунингдек, Қозоғистон Республикасининг 2015 йил 18 ноябридаги “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида” [10] ги Қонунида 1-моддасининг ўзидаёқ “коррупцияга қарши курашиш” атамасига таъриф берилганлигини кўришимиз мумкин.

Амалдаги қонунчилигимизда “коррупция билан боғлиқ жиноятлар” таърифланмагани каби, “коррупцияга қарши курашиш” атамаси ҳам ёритиб берилмаган. Ваҳоланки, қонуннинг 5-7-моддаларда коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, Коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурлари ва бошқа дастурлар ҳамда Коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи давлат органларига бағишланган.

Коррупция, унинг содир этилиш сабаб ва шарт-шароитлари ҳамда ушбу турдаги жиноятларни профилактика қилиш муаммоларини илмий тадқиқ қилган бир қатор олимлар коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг профилактикасини турлича таснифлашган. Хусусан, В.К.Максимов [11, Б.32] коррупция билан боғлиқ жиноятларнинг профилактикасини икки гуруҳга ажратишни таклиф этган, яъни *умумий ва махсус* профилактика.

Умумий профилактика учун аҳолининг турмуш тарзини яхшилаш ва давлатнинг иқтисодий асосларини мустаҳкамлаш, шунингдек хуфёна иқтисодиётнинг таркибий қисмини қисқартириш талаб тилади. Шу билан бирга, фуқаролик жамиятини шакллантириш ва ривожлантириш, давлат ҳокимиятининг барча соҳаларини мустаҳкамлаш йўли билан ҳақиқий демократия даражасига эришиш билан боғлиқ сиёсий ўзгаришлар амалга оширилиши керак.

Махсус профилактика бу давлат бошқарув аппаратида коррупциянинг олдини олувчи чора-тадбирлар йиғиндиси, яъни давлат функцияларини бажарувчи органлар ва ушбу органларнинг ваколатлари бажарилишини таъминлаш функциясини бажарувчилар ходимлар ўртасидаги чора-тадбирлар йиғиндиси, бўлиб улар қуйидагилар:

- *ижтимоий-иқтисодий хусусиятдаги*, яъни мансабдор шахсларнинг моддий фаровонлиги ва ижтимоий таъминланганлигини ошириш билан боғлиқ;

- *ташкилий хусусиятдаги*, яъни давлат органлари ва мансабдор шахсларининг хизмат ўташ тартиби, ходимларни танлаш ва жойлаштириш, коррупцияга қарши курашиш фаолияти билан шуғулланувчи субъектлар фаолиятини ташкиллаштириш билан боғлиқ бўлган;

- *коррупцияга қарши курашиш тўғрисидаги халқаро ҳуқуқий ҳужжатларни ратификация қилиш билан боғлиқ хусусиятдаги*, яъни, амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга коррупцияга қарши курашишга йўналтирилган қонунлар ва бошқа норматив-ҳужжатларнинг мажбурий криминалогик

экспертизасини жорий этишни назарда тутувчи кўшимча ва ўзгартишлар киритиш ва янгиларни қабул қилиш йўли билан такомиллаштириш.

Б.Ходжаевнинг фикрича эса, Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашиш соҳасида қуйидаги йўналишларга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади [12, Б.575]:

Биринчи йўналиш – коррупцияга қарши курашнинг превентив чоралари самарадорлигига эришиш. Мазкур йўналишга кўра, коррупцияни олдини олишнинг назарий пойдевори “таълим, хабардорлик ва тарғибот” (Education, Awareness and Advocacy) тамойилларига асосланиб, амалий томондан эса “самарадорлик, шаффофлик ва ҳисобдорлик” (effectiveness, transparency, accountability) тамойиллари асосида аниқ давлат сиёсатини ишлаб чиқишдан иборат. Бу борада давлат сиёсати дунёда (хусусан, Сингапурда) “one size fits all” (“барча учун бир хил мезон”) модели асосида ишлаб чиқилиб, коррупцияга қарши курашнинг аниқ ҳуқуқий механизми, самарали институционал тузилмаси, молиявий ва меҳнат ресурслари билан доимий таъминлаб турилиши, мунтазам мониторинг фаолияти ҳамда холис ва шаффоф баҳолаш тизими кўрсатилиш лозим.

Иккинчи йўналиш – коррупцияга қарши курашиш стратегиясида интергациялашган ёндашувни қўллаш. Бунда давлат органларининг фуқаролик жамиятининг барча институтлари билан ҳамжиҳат фаол ҳаракатини таъминлаш, шунингдек, коррупцияга қарши курашишда миллий тузилмаларнинг халқаро ташкилотлар билан ҳамкорлигини янада кучайтириш масалаларига алоҳида эътибор берилади. Бу борада Ўзбекистонда коррупцияга қарши курашиш соҳасида интеграцияга эришишга тўсқинлик қилаётган омиллардан бири – аниқ статистика ва мақбул далилларга асосланган маълумотга таянган ҳолда иш олиб бориш тизимининг мавжуд эмаслиги ҳисобланади.

Учинчи йўналиш – жамиятнинг ҳар бир соҳасида, хусусан, тадбиркорлик, таълим, соғлиқни сақлаш соҳаларида коррупцияга қарши курашишни янада кучайтириш, коррупция билан боғлиқ айрим ҳатти-ҳаракатларни криминализациялаш ҳамда халқаро стандартларни тўлиқ ва тўғри қўллаш. Бу борада халқаро ҳужжатларда назарда тутилган “ноқонуний бойлик орттириш”, “учинчи шахсларнинг моддий манфаатларини кўзлаб таъмагирлик қилиш” каби ҳатти-ҳаракатларни криминализация қилиш масалаларини кўриб чиқиш вақти келди, деб ўйлаймиз.

Тўртинчи йўналиш – коррупцияга қарши курашиш бўйича давлат

дастурининг бажарилиши. Бу борада мониторинг жараёнида самарали ҳуқуқий механизмнинг етарли эмаслиги, давлат хизматчиларининг этика қоидаларига риоя қилиш даражасининг пастлиги, давлат органлари фаолияти очиклиги тамойилининг амалда номигагина ишлаётганлиги каби масалалар ҳал қилиниши лозим.

Ва ниҳоят, *бешинчи йўналиш* – коррупцияга қарши курашишнинг замонавий тенденцияларидан келиб чиқиб амалда реал ишлайдиган стратегияни ишлаб чиқиш. Замонавий тенденцияга кўра, коррупцияга қарши курашиш уч босқичда амалга оширилади: биринчи босқич – жамият аъзолари фаолиштирокини кучайтириш учун маълумотларни эркин олиш имкониятини яратиш; иккинчи босқич – янги технологиялардан фойдаланган ҳолда коррупция ҳолатлари ҳақида ахборот бериш ва олдини олиш; учинчи босқич – коррупцияга оид муаммоларни ҳал қилиш ва бартараф этишда жамоятчилик иштирокини таъминлашнинг аниқ тизимининг амалда ишлаши.

Криминолог олима А.И.Долгова [13] коррупцияга қарши курашни ташкиллаштиришнинг умумий босқичлари қуйидагиларни ўз ичига олади дея таъкидлайди: а) коррупциянинг ривожланиб бориши ва унинг сабабларини доимий таҳлил қилиш; б) реал ҳолатдаги сиёсий, иқтисодий, ижтимоий шароитларга, жамиятнинг ҳуқуқий маданиятига, ҳуқуқ-тартибот тизимига асосланган тарзда коррупцияга қарши кураш стратегияларини ишлаб чиқиш; в) қонунчиликни такомиллаштириб бориш; г) мақсадли давлат дастурларини ишлаб чиқиш; д) давлат ҳокимияти органларининг фаолиятини мувофиқлаштириб бориш; е) ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларда коррупцияга қарши кураш билан шуғулланувчи мутахассис ходимларни тайёрлаш ва малакасини ошириб бориш; ж) фуқаролик жамияти институтлари, аҳоли, юридик шахсларнинг ёрдамидан фойдаланиш; з) мунтазам равишда амалга оширилган ишларнинг натижаларини баҳолаш ва ўзгартиришлар киритиб бориш.

Шунингдек, баъзи манбаларда [13] коррупция билан боғлиқ жиноятларни профилактикасини такомиллаштиришда ушбу йўналишда ишлаб чиқилган ҳужжатлар ҳам ўз самарасини беради деган фикрдалар. Коррупцияга қарши курашиш сиёсатини амалга оширишда қуйидаги ҳужжатларни қабул қилиш керак деб ҳисоблашади, яъни:

- бюджет маблағлари ва донорлик ёрдамида маблағларни тақсимлаш жараёнини режалаштириш ва ушу соҳада устувор бўлган соҳаларни аниқлаштириш;

- ислохотларнинг аниқ ишлаб чиқилган йўл хариталарини тузиш;
- кенг жамоатчиликни жалб этиш ҳамда мазкур ислохотларнинг сиёсий устуворилги, ютуқлари, муаммолари ва оқибатлари тўғрисида жамоатчиликнинг хабардорлигини оширишга қаратилган ҳужжатлар.

Истамбул Ҳаракатлар Режаси (ИХР) аъзо давлатларининг коррупцияга қарши кураш сиёсати ҳуқуқни муҳофаза қилиш чоралари ва унинг оқибатларига эмас, аксинча ҳуқуқий ва институционал ислохотларга қаратилганлигини кўришимиз мумкин [14].

Буюк Британиянинг коррупцияга қарши кураш стратегияси ўрганилганда, мамлакатда 2017-2022 йилларга мўлжалланган “Коррупцияга қарши кураш бўйича” янги стратегия асосида олиб борилаётганлигини айтиш мумкин [14]. Ушбу стратегия 2017 йилнинг декабрида эълон қилинган бўлиб, унинг асоси сифати мамлакатда 2014 йилда Англия тарихида биринчи марта қабул қилинган “Коррупцияга қарши Ҳаракатлар режаси” хизмат қилган. Барча давлат органлари фаолиятини қамраб олган ва коррупцияга қарши самарали курашнинг узок муддатли мақсадини белгилаётган ушбу стратегия коррупциянинг олдини олиш бўйича ҳукуматнинг йўл харитаси ҳичобланган. Режада коррупцияга қарши курашда *олти устувор йўналиш белгиланган*: чегарлар ва портлар каби иқтисодиётнинг коррупция юқори хавфли тармоқларида тизим ичидаги коррупцияни камайтириш; Буюк Британиянинг халқаро молиявий марказ сифатида обрўсини мустаҳкамлаш; давлат ва хусусий секторда касбий этикага риоя қилиниши кенг тарғиб қилиш; давлат эҳтиёжлари учун товарлар, ишлар ва хизматларни сотиб олишда ва грантларни тақсимлашда коррупцияни камайтириш; дунё бўйлаб ишбилармонлик муҳитини яратиш; коррупцияга қарши курашда бошқа давлатлар билан ҳамкорлик қилиш. Бизнингча, Ўзбекистон Республикасининг сиёсатидан келиб чиқиб мамлакатда коррупцияга қарши курашишда алоҳида устувор йўналишлар ва уларга мос равишда амалга оширилиши лозим бўлган чоратadbирлар белгиланиб олинishi лозим.

Таҳлилчиларнинг фикрига кўра [14], коррупциянинг олдини олиш борасидаги давлат сиёсатининг яна бир усули бу мамлакатда доимий равишда коррупция даражасининг мониторингини олиб бориш ва баҳолаш механизмнинг мавжудлигидир. Ўтказилган таҳлиллар натижасида кўпгина ИХРга аъзо давлатларнинг коррупцияга қарши кураш режаларининг бажарилишини назорат қилишнинг аниқ тартиби ўрнатилганлигини кўришимиз мумкин. Баъзи мамлакатларда ушбу режаларнинг бажарилиши устидан парламент назорати ўрнатилган (Украина, Мўғилистон).

Жумладан, *Украинада*, коррупциянинг олдини олиш бўйича миллий Агентлик коррупцияга қарши ислохотларнинг таъсирини мунтазам равишда баҳолаш учун методология ишлаб чиққан бўлса, *Қозғистонда* коррупцияга қарши кураш сиёсати қандай амалга оширилаётганлигини баҳолаш учун Махсус мониторинг гуруҳи ташкил этилган. Ушбу гуруҳ аъзолари мамлакатнинг барча ҳудудларида бўлиб, давлат муассасалари, ташкилотларида кўрилган чора-тадбирлар таҳлилин олиб боришади ва уларга ўз тавсияларини бериб боришади. *Латвияда* коррупциянинг олдини олиш ва унга қарши курашиш Бюроси мамлакатда ушбу йўналишдаги стратегия доирасида ҳаракатларни мувофиқлаштириш учун жавобгар ҳисобланади ва Вазирлар Маҳкамасига оралик ва якуний ҳисоботларни тақдим этади. *Ўзбекистонда*, эса коррупцияга қарши курашиш бўйича фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва ҳамкорлигини таъминловчи орган сифатида республика Идоралараро комиссия фаолият юритмоқда.

Юқорида келтирилган қарашлар ва таҳлилларни инобатга олиб мамлакатимизда коррупцияга қарши курашиш соҳасида қуйидаги ташкилий-ҳуқуқий механизмларни жорий этиш таклиф этилади:

биринчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунининг 3-моддасига қуйидаги таърифни кўшиш мақсадга мувофиқ, яъни “Коррупцияга қарши курашиш – бу давлат бошқарув органлари ва жамоат ташкилотларининг *коррупциянинг олдини олиш* (коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси); *коррупцияга қарши жиноий-ҳуқуқий курашиш* (коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, олдини олиш, фош этиш, тергов қилиш); *коррупция оқибатларини бартараф қилиш* билан боғлиқ ташкилий чора-тадбирларни ўз ичига қамраб олган фаолияти”.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги Қонунининг 3-бобини “Коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирлар тизими” таҳририда баён этиш ҳамда тегишли равишда коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирларни ўз ичига олган 16-27-моддаларини киритиш:

16-модда. Коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирлар.

Коррупцияга қарши курашиш чора-тадбирлари қуйидагилардан иборат:

- 1) коррупцияга қарши мониторинг;
- 2) коррупция хавфларини таҳлил этиш;

- 3) коррупцияга қарши маданиятни шакллантириш (коррупцияга қарши мурасасиз руҳни шакллантириш);
- 4) республика қонунчилигига мувофиқ юридик экспертиза ўтказилиши жараёнида коррупцияга мойил нормаларни аниқлаш;
- 5) коррупцияга қарши стандартларни шакллантириш ва уларга риоя этиш;
- 6) молиявий назорат;
- 7) манфаатлар тўқнашувини олдини олиш ва ҳал этиш;
- 8) тадбиркорлик соҳасида коррупциянинг олдини олиш чоралари;
- 9) коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, тўхтатиш, очиш ва тергов қилиш;
- 10) коррупция билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар тўғрисида хабар қилиш;
- 11) коррупцияга қарши курашиш тўғрисида Миллий дастурни шакллантириш ва эълон қилиш.

Гарчи Ўзбекистон Республикасининг қонуни “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида” деб номланган бўлса-да, мазкур қонун мазмунида айнан қандай фаолият коррупцияга қарши курашишни белгилаши ёритилмаган, яъни унинг амалга оширилиш механизми ёритилмаган. Мисол ўрнида айтиш мумкинки, мазкур норма Қозоғистон Республикасининг 2015 йил 18 ноябрида қабул қилинган “Коррупцияга қарши кураш тўғрисида”ги Қонунида мавжуд.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонуннинг 4-боби “Коррупциянинг олдини олишга доир чора-тадбирлар” деб номланган бўлса-да, мазкур бобда коррупциянинг профилактикаси, унга қарши курашиш усуллари аниқ белгиланмаган, фақатгина қандай чора-тадбирларни амалга ошириш кераклиги мутаҳкамланган. Ваҳоланки, даставвал коррупцияга қарши курашиш усуллари санаб ўтилиб, сўнгра бу борада амалга оширилиши лозим бўлган чора тадбирлар белгиланса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Учинчидан, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодексига қуйидаги ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш таклиф этилмоқда, яъни:

1. 17-1-модда. Юридик шахсларнинг жавобгарлиги - Ўз мулкида, хўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, ўз номида мулкий ёки шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўла оладиган ва уларни амалга ошира оладиган, мажбуриятларни бажара оладиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган юридик шахсларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилади.

Мазкур модда билан юридик шахсларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари ушбу кодекснинг 167, 210, 211, 212-моддаларида назарда тутилган жиноятлар учун қўлланилади.

Юридик шахсларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чораларини қўллаш:

1) жиноий ҳуқуқбузарлик содир этган шахсни жиноий жавобгарликка тортмасликни истисно қилмайди;

2) юридик шахсни жиноят натижасида етказилган зарарни ўрнини қоплаш ёки бартараф этишдан, шунингдек қонунчиликда назарда тутилган бошқа жавобгарлик чораларининг қўлланилишидан озод қилмайди.

Мазкур моддада назарда тутилган талаблар давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда бюджет ташкилоти ҳисобланган ёхуд бюджет маблағлари билан таъминланадиган юридик шахсларга, шунингдек давлат улуши эллик фоиздан ортиқ бўлган унитар корхоналарга нисбатан татбиқ этилмайди”.

2. 43-1-модда. Юридик шахсларга нисбатан қўлланиладиган жиноий ҳуқуқий таъсир чоралари тизими. Юридик шахсларга нисбатан қуйидаги жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари қўлланилиши мумкин: а) жарима; б) бир йилдан уч йилгача муайян фаолият билан шўғулланиш ҳуқуқидан маҳрум қилиш; в) бир йилдан уч йилгача давлат харидлари жараёнида иштирок этишни тақиқлаш (чеклаш)”. Коррупция билан боғлиқ жиноятлар профилактикасида самарали механизм сифатида юридик шахсларнинг жавобгарлик масаласига тўхаладиган бўлсак, Коррупцияга қарши курашиш бўйича Истамбул ҳаракатлар режасининг 4-раунд мониторинглари натижасида Ўзбекистон Республикаси ҳукумати олдида бир қатор тавсиялар қўйилган. Мазкур таҳлил натижаларининг 3-боб №30-сонли хулосасида хорижий давлатлар қонунчилиги ва тажрибасини чуқур ўрганган ҳолда коррупция билан боғлиқ жиноятлар учун юридик шахслар жавобгарлигини Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига киритиш тавсияси ҳам мавжуд[14]. Юридик шахсларнинг жавобгарлик масаласи АҚШ Жиноят кодекси (2.07-м.), Франция Жиноят кодекси (121-2-м.) да мустаҳкамланган. Шунингдек, Қирғизистон (26-м.), Молдова (21-м.) ва бошқа бир қатор давлатлар (Албания, Бельгия, Литва) Жиноят кодексларида юридик шахслар субъект ҳисобланмаса-да, бироқ уларга нисбатан жиноий-ҳуқуқий таъсир чоралари қўрилиши мумкинлиги мустаҳкамланган.

Сноски/Иқтибослар/References:

1. “Янги Ўзбекистон” ижтимоий-сиёсий газета. №13(13), 2020 йил 12 февраль.
2. Corruption Perceptions Index // <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон Фармони. 2017 йил 7 февраль, ПФ-4947-сон // URL: <https://lex.uz/docs/3107036>
4. URL: <https://prokuratura.uz/>
5. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 29.12.2020 // URL: <https://president.uz/ru/lists/view/4057>.
6. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами", 2019 йил 3 июнь, 22-сон, 405-модда.
7. Friedrich C.J. The Pathology of Politics: Violence, Betrayal, Corruption, Secrecy, and Propaganda. N. Y.: Harper & Row, 1972. // URL: https://econpapers.repec.org/article/cupapsrev/v_3a69_3ay_3a1975_3ai_3a01_3ap_3a240-241_5f24.htm
8. Российская коррупция: уровень, структура, динамика. Опыты социологического анализа / Под ред. Г.А. Сатарова. — Москва : Фонд «Либеральная Миссия», 2013. // URL: http://www.hse.ru/data/2014/11/25/1101718727/RimskiyVL_pol_cor.ppt
9. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_82959/
10. URL: <http://miid.gov.kz/ru/pages/o-protivodeystvii-korrupcii>
11. Максимов В.К. Понятие коррупции (криминологический аспект) и меры ее предупреждения в государственном аппарате. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук Москва-2005.
12. URL: <http://uza.uz/oz/programs/korrupsiya-zhamiyat-kushandasi/uzbekiston-korrupsiyaga-arshi-anday-kurashmo-da-17-01-2019/>
13. Криминология: Учебник для вузов/Под общ. Ред. д.ю.н., проф. А.И.Долговой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: «НОРМА-ИНФРА», 2002.
14. Коррупцияга қарши кураш тармоғи Истамбул Ҳаракатлар Режаси (ИХР) доирасида Шарқий Европа ва Марказий Осиё давлатларининг 2016-2019 йилларда коррупцияга қарши кураш соҳасидаги ислохотлари Мониторинги. www.oecd.org/corruption/acn.